

Pojęcia kluczowe: *nieruchomość opuszczona, przemilczenie, skarga o wznowienie postępowania*

Artykuły

Alicja Hernas

SKARGA O WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA W SPRAWIE O STWIERDZENIE NABYCIA PRZEZ SKARB PAŃSTWA WŁASNOŚCI NIERUCHOMOŚCI OPUSZCZONEJ NA TLE DEKRETU Z 8.03.1946 R. O MAJĄTKACH OPUSZCZONYCH I PONIEMIECKICH

Problematyka prawna majątków opuszczonych po wojnie rozpoznawana jest aktualnie w drodze skargi o wznowienie postępowania, na podstawie którego doszło do stwierdzenia nabycia przez Skarb Państwa własności tej nieruchomości. Jakkolwiek dekret z 1946 r. dawał liczne możliwości objęcia nieruchomości w ponowne posiadanie, aktualnie skarżący z różnych względów zarzucają uchybienia postępowań, które doprowadziły do utraty własności nieruchomości.

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Skala majątków opuszczonych przez właścicieli, którzy po zakończeniu II wojny światowej do kraju nie powrócili¹, stała się priorytetem władz okresu powojennego, których działania zmierzały do ponownego zorganizowania życia gospodarczego w kraju². Potrzebę usunięcia szkodliwego z punktu widzenia ekonomicznego stanu niepewności, przede wszystkim co do własności nieruchomości³, tłumaczono wprowadzonymi w tym celu regulacjami, wśród

¹ A. Merta-Staszczak, *Konfiskata majątku poniemieckiego i opuszczonego na Dolnym Śląsku przez instytucje państwowe w latach 1945–1956*, „UR Journal of Humanities and Social Sciences” 2008/3, s. 43–57.

² Ł. Węgrzynowski, *Zwrot nieruchomości pożydowskich nabytych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich*, „Monitor Prawniczy” 2018/2, s. 76.

³ Zob. orzeczenie SN z 21.06.1957 r. (I CR 935/56), OSPiKA 1958/5, poz. 134.

których szczególnym zainteresowaniem cieszył się dekret z 8.03.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich⁴. Przepisy dekretu dopuszczały możliwość nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości na skutek niewykonywania przez uprawnionego tego prawa przez czas w dekrecie określony⁵. Nabycie to miało przy tym charakter pierwotny i następowało z mocy prawa⁶. Obecnie dochodzi do podważenia legalności przeprowadzonych na podstawie dekretu postępowań, w ramach których doszło do pozbawienia wielu obywateli przedmiotu ich własności⁷.

Problematyka postępowania dekretowego, pomimo wieloletniego nieobowiązywania już tego aktu prawnego, rozpoznawana jest aktualnie w drodze skargi o wznowienie postępowania⁸. Celem artykułu jest zaprezentowanie przysługujących właścicielowi (również innym osobom uprawnionym) środków prawnych umożliwiających przywrócenie posiadania nieruchomości utraconej po wojnie – od rozwiązań dekretowych, po aktualną w dalszym ciągu skargę o wznowienie postępowania w sprawie o stwierdzenie nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości opuszczonej (dalej: postępowanie dekretowe). Artykuł podejmuje przy tym rozważania na temat najczęściej podnoszonych w orzecznictwie uchybień postępowania dekretowego. Podstawę wznowienia w tego rodzaju przypadkach osoby zainteresowane upatrują bowiem w zarzucie pozbawienia ich możliwości działania⁹.

2. PROBLEMATYKA PRAWNA MAJĄTKÓW OPUSZCZONYCH W KRAJU PO WOJNIE

Wśród pierwszych aktów prawnych¹⁰ dążących do uregulowania stanu prawnego nieruchomości opuszczonych po II wojnie światowej należy wymienić dekret z 2.03.1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych¹¹, zastąpiony następnie ustawą z 6.05.1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych¹². Zgodnie z art. 1 § 1 dekretu majątkiem opuszczonym był wszelki majątek ruchomy

⁴ Dekret z 8.03.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz.U. z 1946 r. nr 13 poz. 87), dalej: dekret.

⁵ Zob. A. Hetko, *Dekret warszawski. Wybrane aspekty systemowe*, Warszawa 2012, s. 100.

⁶ Uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4.

⁷ Por. A. Szpunar, *Glosa do uchwały SN z 28.02.1994 r. (III CZP 10/94)*, OSP 1995/3, poz. 55 oraz W. Ziętek, *Nabycie prawa własności nieruchomości w drodze przemilczenia w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przeгляд Sądowy” 2009/5, s. 38.

⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 5.11.2018 r. (VI ACa 663/17), LEX nr 2620784. Tak też W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 48. Por. A. Szpunar, *Glosa do uchwały SN z 28.02.1994 r. (III CZP 10/94)*, OSP 1995/3, poz. 55.

⁹ W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 38.

¹⁰ M. Krawczyk, *Status prawny własności żydowskiej i jego wpływ na stosunki polsko-żydowskie (w:) Następstwa zagłady Żydów. Polska 1944–2010*, red. nauk. F. Tych, M. Adamczyk-Garbowska, Lublin 2011, s. 704.

¹¹ Dekret z 2.03.1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dz.U. z 1945 r. nr 9 poz. 45).

¹² Ustawa z 6.05.1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dz.U. z 1945 r. nr 17 poz. 97).

lub nieruchomości, który w związku z wojną rozpoczętą 1.09.1939 r. nie znajdował się w posiadaniu właściciela, jego prawnych następców lub osób, które reprezentowały ich prawa. Taką samą definicję mienia opuszczonego zawarto w powołanej ustawie. Od „majątku opuszczonego” odróżniano pojęcie „majątku porzuconego”¹³.

Kolejno uchwalony został dekret z 8.03.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Majątkiem opuszczonym w rozumieniu tego dekretu był wszelki majątek (ruchomy i nieruchomy) osób, które w związku z II wojną światową utraciły jego posiadanie, a następnie go nie odzyskały. Zgodnie z art. 34 ust. 1 dekretu tytuł własności nieruchomości opuszczonej, z upływem 10 lat od końca roku kalendarzowego, w którym II wojna światowa została zakończona, nabywali Skarb Państwa i związki samorządu terytorialnego przez przedawnienie (zasiedzenie)¹⁴. Choć przepis w swej treści stanowił o zasiedzeniu, do nabycia własności takiej nieruchomości dochodziło w trybie przemilczenia¹⁵. Nieznana dotychczas prawu polskiemu instytucja przemilczenia polegała w istocie na niewykonywaniu przez właściciela swego prawa do nieruchomości przez czas w dekreście określony¹⁶. Warunkiem nabycia własności w tym trybie nie było jednak posiadanie nieruchomości przez odpowiedni organ, ponieważ władanie takim majątkiem nie stanowiło posiadania *cum animo rem sibi habendi*. Bez znaczenia pozostawała zatem okoliczność tego rodzaju, czy majątek opuszczony objęty został w administrację organu państwa lub wciągnięty do rejestru majątków opuszczonych, czy też majątek ten pozostawał bez niczyjej opieki lub też dostał się *via facti* w posiadanie osoby trzeciej¹⁷. Tak przyjęte rozwiązanie spotkało się z krytyką, mimo że przepisy dekretu nie miały charakteru norm nacjonalizacyjnych¹⁸, zaś nabycie *ex lege* własności nieruchomości przez

¹³ Majątkiem porzuconym był wszelki majątek ruchomy i nieruchomy, będący własnością lub w posiadaniu państwa niemieckiego, w chwili wejścia w życie dekretu z 1945 r. nieobjęty przez organy państwowe lub samorządowe, majątek obywateli niemieckich lub osób, które zbiegły do nieprzyjaciela, a także majątek znajdujący się w zarządzaniu lub w posiadaniu osób trzecich (art. 2 § 1 i 2 dekretu w zw. z art. 2 § 1 i 2 ustawy).

¹⁴ Obowiązujący zaś wcześniej art. 37 ustawy z 1945 r. przewidywał nabycie przez Skarb Państwa własności majątku opuszczonego stanowiącego nieruchomość z upływem lat dwudziestu – licząc również od końca roku kalendarzowego, w którym wojna została ukończona.

¹⁵ Wyrok SN z 8.04.1999 r. (II CKN 244/98), LEX 1213486. Por. J. Ignatowicz, *Jeszcze o nabyciu przez Państwo własności majątków opuszczonych*, „Palestra” 1958/2, s. 73; W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 48; A. Hetko, *Dekret Warszawski – postępujące wywłaszczenie nieruchomości*, Warszawa 2008, s. 54–55.

¹⁶ Tak np. S. Białek, *Glosa do orzeczenia SN z 21.6.1957 r. (I CR 935/56)*, OSPiKA 1958/5, poz. 134; A. Hetko, *Dekret Warszawski – postępujące wywłaszczenie...*, s. 54–55, 100; P. Kociubiński, *Powojenne przekształcenia własnościowe w świetle konstytucji*, Lex 2013, s. 296–297; W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 48. Tak również wyrok SN z 26.07.2001 r. (IV CKN 280/00), LEX nr 52510.

¹⁷ Wyrok SN z 11.03.2004 r. (V CK 328/04), LEX nr 194255; postanowienie SN z 25.06.2003 r. (III CZP 35/03), „Prokuratura i Prawo” 2004/2, wkładka, poz. 32. Por. C. Tąbecki, *Dekret z dnia 8 marca 1946 roku o majątkach opuszczonych i poniemieckich*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1946/5–6, s. 11–12.

¹⁸ Por. wyrok SN z 19.12.1960 r. (I CR 412/60), OSNC 1962/3, poz. 90; uchwała SN z 15.09.1960 r. (I CO 16/60), OSNCK 1961/2, poz. 31; uchwała SN z 13.06.1959 r. (IV CO 3/59), OSNCK 1961/1,

Skarb Państwa tłumaczono potrzebą usunięcia szkodliwego z punktu widzenia gospodarczego stanu niepewności¹⁹. Zarzucano bowiem, że bez dostatecznego usprawiedliwienia pozbawiało ono wielu obywateli prawa własności²⁰.

3. DOPUSZCZALNOŚĆ PRZYWRÓCENIA POSIADANIA MAJĄTKU OPUSZCZONEGO NA TLE POSTANOWIEŃ DEKRETU Z 1946 R.

Jako że dekret z 1946 r. stanowił o zasiedzeniu, do biegu określonego tam terminu stosowano odpowiednio przepisy o przerwie zasiedzenia²¹. Zatem w przypadku, gdy właściciel swoim zachowaniem okazywał wolę objęcia nieruchomości w ponowne posiadanie, to takie zachowanie było zaprzeczeniem pojmowania nieruchomości jako opuszczonej i tym samym przerywało bieg terminu przemilczenia. Nie miało przy tym znaczenia to, w jaki sposób właściciel uzewnętrznił wolę odzyskania nieruchomości. Wystarczyło tylko, aby uczynił to w sposób niebudzący wątpliwości co do intencji i tak, by jego wola została bezpośrednio lub pośrednio skierowana do podmiotu, na rzecz którego biegł termin przemilczenia²².

Wedle postanowień dekretu przywrócenie posiadania majątku opuszczonego mogło nastąpić w jeden z następujących sposobów:

- a) w specjalnym postępowaniu administracyjnym (art. 19) – przez właściwą władzę zarządzającą tym majątkiem, za zgodą okręgowego urzędu likwidacyjnego (dalej: OUL)²³, albo
- b) w specjalnym postępowaniu sądowym (art. 20) – przez sąd grodzki miejsca położenia opuszczonego majątku.

poz. 10; orzeczenie SN z 24.01.1957 r. (II CR 1035/56), OSNCK 1959/1, poz. 3. Tak K. Zawada, *Powojenne ustawodawstwo o majątkach opuszczonych. Założenia i funkcjonowanie – próba oceny* (w:) *Vetera Novis Augere: studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodzki, D. Małec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2010, t. 2, s. 1227.

¹⁹ Zob. orzeczenie SN z 21.06.1957 r. (I CR 935/56), OSP 1957/1, poz. 134. Por. Ł. Węgrzynowski, *Zwrot nieruchomości...*, s. 76.

²⁰ S. Radzki, *Nabycie własności nieruchomości przez państwo w trybie art. 34 dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich*, „Palestra” 1958/2, s. 32 i n. Por. też wyrok SN z 6.11.2003 r. (II CK 184/02), LEX nr 1129611.

²¹ Do 30.09.1950 r. na podstawie art. 279 pkt 2 Kodeksu zobowiązań z 27.10.1933 r. (Dz.U. z 1933 r. nr 82 poz. 598), dalej: k.z., w zw. z art. 53 dekretu z 11.10.1946 r. – Prawo rzeczowe (Dz.U. z 1946 r. nr 57 poz. 319), dalej: pr. rzecz., poczynając zaś od 1.10.1950 r. – art. 111 pkt 2 ustawy z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. z 1950 r. nr 34 poz. 311), dalej: przep. og. pr. cyw., także w związku z art. 53 pr. rzecz.

²² Por. wyrok SN z 26.08.2004 r. (I CK 138/04), LEX nr 1331249; wyrok SN z 23.11.2005 r. (II CK 235/05), LEX nr 369451; uchwała SN z 24.05.1956 r. (I CO 9/56), OSNCK 1957/1, poz. 1. Zob. również A. Hetko, *Dekret Warszawski – postępujące wywłaszczenie...*, s. 54–55.

²³ § 2 Rozporządzenia Ministra Skarbu i Ziem Odzyskanych z 23.12.1948 r. o zakresie działania i organizacji urzędów likwidacyjnych (Dz.U. z 1948 r. nr 62 poz. 485) przewidywał stosowanie we wszystkich sprawach z zakresu prawa administracyjnego należących do urzędów likwidacyjnych przepisów rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 22.03.1928 r. o postępowaniu administracyjnym.

Podstawą wszczęcia postępowania był wniosek złożony przez osobę pozbawioną posiadania majątku w związku z działaniami wojennymi (art. 15 ust. 1), zaś w razie jej śmierci lub nieobecności – przez wstępnych i zstępnych (również dzieci nieslubnych), rodzeństwo czy małżonka (art. 16 ust. 1). Wniosek o przywrócenie posiadania dopuszczalny był jednak w ograniczonym przez dekret terminie zawitym²⁴, obejmującym okres od 19.04.1946 r. do 31.12.1948 r.²⁵ Wniosek składano do sądu, organu likwidacyjnego bądź do jednostki zarządzającej nieruchomością (art. 19 w zw. z art. 20 ust. 1). Wniosek ten przerywał bieg terminu przemilczenia, nieruchomość zaś przedstawiała być nieruchomością opuszczoną. Jakkolwiek pierwotnie przyjmowano, że termin ten po przerwaniu – podobnie zresztą jak termin zasiedzenia – biegł na nowo, za trafne uznano stanowisko odmienne – co zresztą wynikało z celu przepisów dekretu: o zabezpieczającym charakterze majątków opuszczonych²⁶.

Do przerwania biegu przemilczenia niezbędne było więc zainicjowanie działania (podjęcie akcji zaczepnej)²⁷ bezpośrednio zmierzającego do odzyskania nieruchomości oraz do zabezpieczenia praw właściciela przed nabyciem jej własności przez Skarb Państwa²⁸.

Z powyższego wynika, że przerwanie dziesięcioletniego terminu przemilczenia leżało w gestii właściciela, przy czym nie miało znaczenia to, czy z wnioskiem występował on sam, czy też inna z osób do tego uprawnionych. Przepisy procesowe zamieszczone w dekrete (*lex specialis*) wskazywały, że w postanowieniu rozstrzygającym sprawę sąd orzeka, czy, komu i odnośnie do jakiego majątku przywraca posiadanie (art. 24 ust. 1).

Niezależnie od powyższego w odniesieniu do osób, które we wskazanym terminie z wnioskiem nie wystąpiły, jedynym dostępnym środkiem w rozumieniu przepisów dekretu było powództwo o wydanie nieruchomości (powództwo windykacyjne)²⁹. Bez względu na to, czy powództwo windykacyjne zostało wniesione po 31.12.1948 r., czy też przed tą datą, czynność ta – jako mająca na

²⁴ Postanowienie SN z 14.03.2014 r. (III CZ 6/14), LEX nr 1472282.

²⁵ W pierwotnej wersji art. 15 ust. 2 dekretu stanowił, że wnioski o przywrócenie posiadania w trybie przewidzianym w niniejszym dekrete można było składać do 31.12.1947 r. Przepis następnie zmieniony został przez art. 1 dekretu z 28.10.1947 r. w sprawie przedłużenia terminu, przewidzianego w art. 15 ust. 2 dekretu z 8.03.1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz.U. z 1947 r. nr 66 poz. 402). Zob. również C. Tąbecki, *Dekret...*, s. 15.

²⁶ Por. orzeczenie SN z 16.11.1960 r. (2 CR 521/59), OSNC 1962/2, poz. 48; uchwała SN z 28.02.1994 r. (III CZP 10/94), OSNC 1994/9, poz. 174; wyrok SN z 19.09.2002 r. (II CK 51/02), OSNC 2003/12, poz. 167; postanowienie SN z 20.08.2015 r. (II CSK 607/14), LEX nr 1801544.

²⁷ Postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789; wyrok SN z 23.11.2005 r. (II CK 235/05), LEX nr 369451.

²⁸ Por. wyrok SN z 23.11.2005 r. (II CK 235/05), LEX nr 369451; postanowienie SN z 14.03.2014 r. (III CZ 6/14), LEX nr 1472282; wyrok SN z 19.09.2002 r. (II CK 51/02), OSNC 2003/12, poz. 167 i powołane tam dalsze orzeczenia.

²⁹ Za dopuszczalnością dochodzenia ochrony własności mienia opuszczonego w drodze powództwa windykacyjnego przemawiało to, że w trybie dekretu można było dochodzić tylko przywrócenia utraconego posiadania. Tak W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 43.

celu dochodzenie roszczenia przed sądem – przerywała bieg terminu przemilczenia, bowiem szczególny tryb posesoryjny uregulowany w art. 15 i n. dekretu nie wyłączał zwykłej drogi procesu windykacyjnego³⁰.

W razie zaś całkowitej beczynności podmiotu uprawnionego nieruchomości na podstawie art. 1 ust. 1 dekretu traktowana była jako mienie opuszczone i podlegała wpisowi do wykazu majątków opuszczonych³¹. Nieruchomość ta pozostawała w administracji właściwej rady narodowej, która sprawowała nad nią zarząd polegający na dokonywaniu zwykłych czynności właścicielskich, takich jak: wywożenie nieczystości, wykonywanie remontów, modernizacja czy drobne naprawy³². Z upływem 31.12.1955 r. własność takiej nieruchomości nabywał z mocy prawa Skarb Państwa przez przemilczenie.

Sprawy o stwierdzenie nabycia *ex lege* własności majątku opuszczonego pierwotnie podlegały rozpoznaniu w trybie postępowania niespornego (nieprocesowego)³³. Po 1.08.1985 r.³⁴, tj. po uchyleniu dekretu, nabycie prawa stwierdzały sądy w trybie procesowym, w drodze powództwa z art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego³⁵. Ten stan prawny uległ zmianie dopiero wraz z wejściem w życie ustawy z 7.09.2007 r. o ujawnianiu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego³⁶. Na podstawie art. 3 ust. 2 ustawy, dla przypadków stwierdzenia nabycia własności nieruchomości opuszczonej przez Skarb Państwa, przewidziany został ponownie tryb postępowania nieprocesowego³⁷. Sądowe stwierdzenie nabycia własności miało jednak charakter orzeczenia deklaratoryjnego, czyli potwierdzającego istniejący stan prawny.

4. SKARGA O WZNOWIENIE POSTĘPOWANIA NA TLE ROZWAŻAŃ POSTANOWIEŃ DEKRETU Z 1946 R.

Żądanie przywrócenia własności nieruchomości utraconej na podstawie przepisów dekretu z 1946 r. jest aktualnie rozpoznawane wyłącznie w drodze

³⁰ Podstawę prawną takiego skutku wytoczenia powództwa stanowił do 30.09.1950 r. art. 279 pkt 2 k.z. w zw. z art. 53 pr. rzecz., poczynając zaś od 1.10.1950 r., art. 111 pkt 2 przep. og. pr. cyw. w zw. z art. 53 pr. rzecz.

³¹ Postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789.

³² Wyrok SN z 23.11.2005 r. (II CK 235/05), LEX nr 369451.

³³ Uchwała SN z 24.05.1956 r. (I CO 9/56), OSNCK 1957/1, poz. 1.

³⁴ Uchwała SN z 25.02.1987 r. (III CZP 2/87), OSNC 1988/4, poz. 46.

³⁵ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805), dalej: k.p.c.

³⁶ Ustawa z 7.09.2007 r. o ujawnianiu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2012 r. poz. 1460).

³⁷ Por. uchwała SN z 5.12.2014 r. (III CZP 98/14), OSNC 2015/10, poz. 115; uchwała SN z 25.02.1987 r. (III CZP 2/87), OSNC 1988/4, poz. 46; postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789; uchwała SN z 17.01.2001 r. (III CZP 49/00), OSNC 2001/4, poz. 53; uchwała SN z 8.04.1986 r. (III CZP 13/86), OSNC 1987/2–3, poz. 31 oraz postanowienie SN z 14.03.2014 r. (III CZ 6/14), LEX nr 1472282.

skargi o wznowienie postępowania dekretoowego³⁸. Podstawę prawną wznowienia stanowi art. 524 k.p.c. Uczestnicy postępowania procesowego, czyli osoby uczestniczące uprzednio w postępowaniu dekretowym, mogą dochodzić jego wznowienia w oparciu o § 1 tego artykułu i powoływać się zarówno na podstawy nieważności (art. 401 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), jak i na podstawy restytucyjne (art. 401¹ i 403 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Natomiast przez uczestnika postępowania nieprocesowego rozumie się osobę, która została wezwana do udziału w postępowaniu przez sąd lub wzięła w nim udział z własnej inicjatywy.

Z uwagi na zakres tematyczny tego artykułu, który podejmuje rozważania na temat dopuszczalności wznowienia postępowania przez osobę, która w postępowaniu dekretowym udziału nie brała, należy mocno zaakcentować, że wyrażona w art. 524 § 2 k.p.c. norma ma charakter samodzielny, a uprawnienie do wniesienia skargi przysługuje zainteresowanemu niebędącemu uczestnikiem postępowania oraz jego następcy prawnemu. W tym ostatnim przypadku wskazać jednak należy, że stosownie do art. 1027 Kodeksu cywilnego³⁹, skoro uczestnikiem postępowania wywołanego skargą o wznowienie jest Skarb Państwa, który nie rości sobie z tytułu dziedziczenia praw do spadku po byłym właścicielu nieruchomości, skarżący, powołując się na status następcy prawnego pod tytułem ogólnym, swoje prawa wynikające z dziedziczenia powinni udowodnić stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia⁴⁰.

Zawarte w zdaniu drugim art. 524 § 2 k.p.c. odesłanie do stosowania przepisów o wznowieniu postępowania z powodu pozbawienia możliwości działania dotyczy więc jedynie przepisów art. 401 pkt 2 k.p.c., art. 405 k.c., art. 407 i 408 k.p.c. – w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Na skarżącym ciąży również obowiązek wykazania, że z żądaniem wznowienia postępowania występuje osoba zainteresowana w rozumieniu art. 510 § 1 k.p.c.⁴¹ Skarżący obowiązany jest wykazać kumulatywne wystąpienie dwóch przesłanek: braku uczestnictwa w postępowaniu bez swojej winy oraz naruszenia wydanym orzeczeniem przysługujących mu praw materialnoprawnych⁴². Wznowienie postępowania nie jest możliwe w sytuacji, kiedy zainteresowany o toczącym się postępowaniu wiedział, ale z winy swojej do niego nie przystąpił. Podstawę wznowienia postępowania w tym przypadku stanowią zatem wyłącznie dwie przesłanki: brak świadomości zainteresowanego o toczącym się postępowaniu lub niedopuszczenie zainteresowanego do wzięcia w nim udziału przez sąd⁴³.

³⁸ K. Wiktor, *Problem 30 lat dochodzenia roszczeń reprivatyzacyjnych w Polsce. Teoria i praktyka*, ekspertyza wykonana na zlecenie Biura Analiz, Dokumentacji i Korespondencji Kancelarii Senatu, s. 37.

³⁹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360), dalej: k.c.

⁴⁰ Postanowienie SN z 25.08.1999 r. (III CKN 527/99), LEX nr 1402788.

⁴¹ Uchwała SN z 18.12.1974 r. (III CZP 88/74), OSNC 1976/1, poz. 4.

⁴² Postanowienie SN z 28.02.2014 r. (IV CSK 304/13), LEX nr 1475179.

⁴³ I. Kunicki (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Tom IB. Komentarz. Art. 425–729*, red. A. Górabłaszczkowska, Warszawa 2020, komentarz do art. 524, nb. 14–17.

Trzymiesięczny termin do wniesienia skargi ma charakter względny i liczony jest od określonego w nim zdarzenia (termin *a quo*), przy czym jego rozpoczęcie wyznacza stan wiedzy podmiotu wnoszącego skargę (*a tempore scientiae*). Termin ten zaczyna biec od dnia, w którym o postanowieniu stwierdzającym nabycie własności nieruchomości przez Skarb Państwa dowiedziała się strona, jej organ lub przedstawiciel ustawowy⁴⁴. Chodzi więc o faktyczne powzięcie informacji przez wskazany podmiot. Stan ten otwiera bieg terminu (prekluzyjnego) do złożenia skargi. Nie jest przy tym istotne, w jakiej chwili było to możliwe, powinno lub mogło nastąpić przy zachowaniu należytej staranności⁴⁵. W sytuacji, w której skarżący swoją legitymację do udziału w postępowaniu wywodzą z sukcesji materialnoprawnej, wstępują oni w sytuację procesową spadkodawcy z chwili otwarcia spadku⁴⁶. Podstawę wznowienia postępowania w tego rodzaju przypadkach może stanowić zatem tylko ta, jaką mógłby powołać ich poprzednik prawny, i tylko wówczas, gdy nie minął w stosunku do niego termin do wniesienia skargi, liczony od daty, kiedy dowiedział się on o zdarzeniach stanowiących jej podstawę⁴⁷. Przykładem powzięcia takiej informacji jest zapoznanie się z odpisem orzeczenia znajdującego się w aktach księgi wieczystej⁴⁸. Bez znaczenia pozostaje przy tym moment, kiedy wpis faktycznie został sporządzony⁴⁹.

Po stwierdzeniu dopuszczalności skargi i uznaniu, że powołana w niej podstawa wznowienia istnieje, sąd poddaje analizie i ocenie przyczyny zaniechania w wezwaniu skarżącego do udziału w postępowaniu dekretywym. U podstaw

⁴⁴ Por. postanowienie SN z 24.07.2014 r. (II CSK 456/13), LEX nr 1504835; postanowienie SN z 25.10.1995 r. (III CRN 41/95), LEX nr 50583; postanowienie SN z 12.04.2000 r. (IV CKN 2/00), OSNC 2000/10, poz. 192; postanowienie SN z 18.02.2004 r. (V CZ 3/04), LEX nr 1619725; postanowienie SN z 6.01.2006 r. (III PZ 12/05), OSNP 2006/23–24, poz. 362; postanowienie SN z 9.11.2006 r. (IV CZ 84/06), LEX nr 467470; postanowienie SN z 25.04.2007 r. (IV CZ 14/07), LEX nr 319583; orzeczenie SN z 26.04.1938 r. (I 2798/37), OSP 1938/461; postanowienie SN z 19.08.2009 r. (III CZ 33/09), LEX nr 1396427 oraz postanowienie SN z 14.11.2000 r. (III CKN 1159/00), LEX nr 536985.

⁴⁵ Por. postanowienie SN z 12.04.2000 r. (IV CKN 2/00), OSNC 2000/10, poz. 192; postanowienie SN z 6.01.2006 r. (III PZ 12/05), OSNP 2006/23 – 24, poz. 36; postanowienie SN z 9.11.2006 r. (IV CZ 84/06), LEX nr 467470; postanowienie SN z 25.04.2007 r. (IV CZ 14/07), LEX nr 319583; postanowienie SN z 14.11.2000 r. (III CKN 1159/00), LEX nr 536985; postanowienie SN z 5.11.1998 r. (III AO 58/98), OSNAPiUS 1999/3, poz. 4 oraz postanowienie SN z 19.08.2009 r. (III CZ 33/09), LEX nr 1396427.

⁴⁶ Por. postanowienie SN z 11.05.1998 r. (I CKN 52/98), LEX nr 1223695; postanowienie SN z 10.02.1999 r. (II CKN 645/98) LEX nr 182848; postanowienie SN z 8.01.2002 r. (I CKN 450/00), LEX nr 53299.

⁴⁷ Por. postanowienie SN z 2.08.2007 r. (V CSK 155/07), LEX nr 485892; postanowienie SN z 13.03.2012 r. (IV CSK 284/11), LEX nr 1171302; wyrok SN z 10.04.1978 r. (III CRN 40/78), OSNC 1978/12, poz. 236; postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789; postanowienie SN z 10.02.1999 r. (II CKN 645/98), LEX nr 182848; postanowienie SN z 24.07.2014 r. (II CSK 456/13), LEX nr 1504835.

⁴⁸ Uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4.

⁴⁹ Postanowienie SN z 25.10.1995 r. (III CRN 41/95), LEX nr 50583 oraz uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4.

działania sądu leży nadto obowiązek zbadania rodzaju i charakteru naruszonego w ten sposób prawa przysługującego skarżącemu. Konieczne jest również ustalenie przez sąd warunków i podstaw nabycia przez Skarb Państwa własności tej nieruchomości oraz zbadanie legalności toczącego się w tym celu postępowania⁵⁰. Sąd powtarza lub uzupełnia przeprowadzone wcześniej czynności składające się na rozpoznanie sprawy w zakresie, w jakim zgromadzony wcześniej materiał procesowy jest dotknięty podstawą wznowienia⁵¹. Rozpoznając skargę, dokonuje w pełni samodzielnej oceny całości dotychczas zgromadzonego materiału. Stosownie do okoliczności powinien więc oddalić skargę bądź uwzględniając ją, uchylić skarżone postanowienie, znieść je w tym zakresie i orzec co do istoty sprawy przez stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez Skarb Państwa bądź przez oddalenie wniosku.

5. UCHYBIENIA POSTĘPOWANIA DEKRETOWEGO – PRZEGLĄD ORZECZNICZY

Ustalenie dokładnego stanu posiadania nieruchomości wymagało badań opartych na zapisach tytułu własności w przedwojennych księgach hipotecznych bądź w spisach opracowywanych przez OUL. Można było się kierować brzmieniem imion i nazwisk, jednakże przy kwalifikowaniu nieruchomości jako przedmiotu własności żydowskiej, w przypadku spisów prowadzonych przez OUL, często zamiast nazwiska właściciela wpisywano wyłącznie określenie „mienie żydowskie”⁵².

W razie braku informacji o miejscu pobytu właściciela nieruchomości Skarb Państwa składał do sądu wnioski o ustanowienie kuratora procesowego dla nieznanego z miejsca pobytu⁵³. Wnioskodawca obowiązany był jednak upraw-

⁵⁰ Postanowienie SN z 14.03.2014 r. (III CZ 6/14), LEX nr 1472282.

⁵¹ Pomimo rozbieżności stanowisk w kwestii zakresu rozpoznania sprawy: według jednego – (i) zakres ponownego rozpoznania sprawy jest uwarunkowany powołaną w skardze przyczyną wznowienia i nie jest dopuszczalne wyjście poza tę przyczynę [tak m.in. wyrok SN z 16.05.2007 r. (III CSK 56/07), LEX nr 334985; wyrok SN z 30.06.2011 r. (III CSK 311/10), LEX nr 960541; wyrok SN z 14.10.2011 r. (III CSK 273/10), LEX nr 1102867; wyrok SN z 19.01.2012 r. (I PK 82/11), OSNP 2012/23-24, poz. 288; postanowienie SN z 7.05.2009 r. (III UK 20/09), OSNP 2011/1-2, poz. 25; postanowienie SN z 23.11.2011 r. (III UZ 25/11), LEX nr 1129131], według drugiego – (ii) powyższe prowadziłyby do całkowitego zatarcia granic między przedmiotem fazy *iudicium rescindens* i przedmiotem fazy *iudicium rescissorium* [tak m.in. orzeczenie SN z 8.08.1935 r. (III CZ 19/35), Zb. Urz. 1936/4, poz. 139; orzeczenie SN z 8.11.1935 r. (C II 1284/35), Zb. Urz. 1936/5, poz. 208; postanowienie SN z 26.01.2000 r. (III CZ 173/99), OSNC 2000/7-8, poz. 144; postanowienie SN z 13.08.2002 r. (I PZ 62/02), OSNP 2004/11, poz. 195; postanowienie SN z 13.01.2010 r. (II CZ 81/09), LEX nr 677772; postanowienie SN z 18.04.2011 r. (III PZ 1/11), LEX nr 901637] – za drugim rozwiązaniem opowiedział się SN w uchwale z 22.03.2017 r. (III CZP 112/16), LEX nr 2252226.

⁵² M. Krawczyk, *Status prawny...*, s. 687.

⁵³ Por. postanowienie SN z 2.08.2007 r. (V CSK 155/07), LEX nr 485892; postanowienie SN z 13.03.2012 r. (IV CSK 284/11), LEX nr 1171302; wyrok SN z 10.04.1978 r. (III CRN 40/78), OSNC

dopodobić, że miejsce pobytu właściciela jest nieznan⁵⁴, i w tym celu zobowiązany był przedstawić zaświadczenie organu prowadzącego ogólnokrajową ewidencję ludności o braku aktualnego adresu zamieszkania właściciela. Z uwagi na to Skarb Państwa niejednokrotnie ograniczał się wyłącznie do przedłożenia wydawanego przez właściwą radę narodową⁵⁵ zaświadczenia o ostatnim miejscu zamieszkania właściciela tej nieruchomości, w którym organ ten jednocześnie wskazywał na brak wiedzy o aktualnym adresie takiego właściciela⁵⁶.

Sądy ustanawiały więc kuratorów *absentis* dla właściciela nieznanego z miejsca pobytu. Z uwagi na daleko idące skutki postanowienia o pozbawieniu prawa własności ogłoszenie o ustanowieniu kuratora procesowego powinno było następować na szeroką skalę, aby każdy zainteresowany mógł powziąć informacje o toczącym się postępowaniu⁵⁷. O jego ustanowieniu przewodniczący składu sędziowskiego ogłaszał więc przez obwieszczenie publiczne w budynku sądowym i w lokalu prezydium gminnej (miejskiej) rady narodowej, a także powinien był to uczynić w piśmie urzędowym przeznaczonym do ogłoszeń, zaś według uznania także w gazetach⁵⁸.

W aktach spraw niejednokrotnie spotkać można jednak przypadki, w których ustanowiony przez sąd kurator procesowy nie został pouczony o obowiązku ustalenia miejsca pobytu właściciela nieruchomości, a nawet gdy zarządzenie wywieszenia obwieszczenia o ustanowieniu kuratora nie zostało wykonane⁵⁹. Znane były również sytuacje, gdy postępowania przeprowadzono z udziałem kuratora ustanowionego dla nieżyjącego właściciela, mimo że postępowanie w tego rodzaju sytuacji mogło być prowadzone wyłącznie z udziałem jego spadkobierców⁶⁰. W stanie faktycznym konkretnej sprawy można spotkać się również z taką sytuacją, gdy starania o odzyskanie nieruchomości znajdującej

1978/12, poz. 236; orzeczenie SN z 14.02.1958 r. (4 CR 1028/57), „Państwo i Prawo” 1959/4, s. 782; postanowienie SN z 28.02.2014 r. (IV CSK 304/13), LEX nr 1475179; uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4; postanowienie SN z 21.06.2012 r. (II CSK 509/11), LEX nr 1229958; postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789; uchwała SN z 11.09.1958 r. (4 CO 19/58), OSNCK 1959/2, poz. 60.

⁵⁴ Orzeczenie SN z 14.02.1958 r. (4 CR 1028/57), „Państwo i Prawo” 1959/4, s. 782.

⁵⁵ Na mocy uchwały 233 Rady Ministrów z 17.03.1951 r. („Monitor Polski” nr A-28, poz. 358) i zarządzenia Ministra Finansów z 27.04.1950 r. (Dz. Urz. Min. Fin. nr 13, poz. 73) zakres działania okręgowych urzędów likwidacyjnych włączono do zakresu działania wydziałów finansowych wojewódzkich rad narodowych, natomiast zakres działania rejonowych urzędów likwidacyjnych włączono do zakresu działania wydziałów finansowych prezydiów powiatowych rad narodowych oraz rad narodowych miast stanowiących powiaty.

⁵⁶ Por. uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4; postanowienie SN z 21.06.2012 r. (II CSK 509/11), LEX nr 1229958.

⁵⁷ Postanowienie SN z 28.02.2014 r. (IV CSK 304/13), LEX nr 1475179.

⁵⁸ Postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789.

⁵⁹ Orzeczenie SN z 16.02.1961 r. (4 CR 962/60), OSNC 1962/1, poz. 36.

⁶⁰ Uchwała SN z 27.06.2013 r. (III CZP 27/13), OSNC 2014/1, poz. 4.

się we władaniu Skarbu Państwa podejmował ustanowiony w sprawie kurator spadku po zmarłym właścicielu⁶¹.

Były i takie przypadki, gdzie pomimo wiedzy Skarbu Państwa o adresie pobytu właściciela nieruchomości bądź wiedzy o tym, że właściciel ten nie żyje, podmiot ten zwracał się z wnioskiem o ustanowienie kuratora *absentis*, sąd zaś nie przeprowadzał żadnych czynności zmierzających do ustalenia miejsca pobytu właściciela bądź jego następców prawnych⁶². Znane były i tego rodzaju sytuacje, gdy sądy, pomimo ustanowienia kuratora i powzięcia od niego informacji, że właściciel nieruchomości nie żyje, nie ustalały daty śmierci, nie zawieszały postępowania ani też nie podejmowały go z udziałem spadkobierców zmarłego⁶³.

Na tle powyższych ustaleń wątpliwości budzi to, czy w takiej sytuacji w ogóle dopuszczalne było ustanowienie kuratora procesowego, skoro mógł być on ustanowiony tylko dla osoby żyjącej, znanej z imienia i nazwiska, lecz nieznaney z miejsca jej aktualnego pobytu⁶⁴, co koresponduje z aktualnym stanem prawnym (por. art. 143 k.p.c.).

Natomiast za niedopuszczalne Sąd Najwyższy uznał to, aby ówczesny sąd całkowicie pomijał dochodzenie zmierzające do ustalenia aktualnego miejsca pobytu właściciela nieruchomości, przyjmując niemożliwość jego ustalenia. Działalność sądu zmierzająca do obejścia czynności dochodzeniowych w tym zakresie, niedziałanie w sprawie kuratora dla nieznanego z miejsca pobytu bądź jego wadliwe ustanowienie stanowią szczególnie przypadek pozbawienia zainteresowanego możliwości obrony swych praw⁶⁵. W razie wystąpienia choćby jednej z wymienionych wyżej przesłanek za zasadne należy więc uznać zarzuty rażącego naruszenia przepisów o ustanowieniu kuratora *absentis*⁶⁶.

⁶¹ Postanowienie SN z 27.11.2020 r. (III CSK 184/18), LEX nr 3097188. Więcej o orzeczeniach wydanych przeciwko osobie nieżyjącej zastępowanej w toku całego postępowania przez kuratora *absentis*, legitymacji procesowej kuratora spadku, charakterze orzeczeń wydanych przeciwko osobom zmarłym przed wniesieniem przeciwko nim pozwu, jak i w toku procesu – J. Forystek, *Eliminacja z obrotu prawnego orzeczeń sądów cywilnych wydanych przeciwko osobom w chwili wniesienia pozwu nieżyjącym*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2022/2, s. 97–121. Autor szczegółowo porusza problematykę dekretu z 1946 r. w sprawie orzeczeń wydanych wobec nieżyjących właścicieli nieruchomości, w tym kwestii wadliwości ustanawianych dla nich kuratorów *absentis* oraz kuratorów spadku nieobjętego, jako instytucji wzajemnie się wykluczających. W kwestii legitymacji biernej przysługującej kuratorowi spadku do występowania po stronie nieżyjącego właściciela nieruchomości w sprawie o ustalenie nabycia przez Skarb Państwa własności tej nieruchomości należącej do spadku zob. szczegółowo: uchwała SN z 1.02.2011 r. (III CZP 78/10), OSNC 2011/6, poz. 61.

⁶² Postanowienie SN z 22.12.1998 r. (II CKU 24/98), LEX nr 1214261.

⁶³ W trybie art. 183 § 1 pkt 1 oraz art. 185 § 1 k.p.c. z 1930 r. w zw. z art. 4 k.p.n. z 1945 r. (zob. postanowienie SN z 20.08.2015 r. (II CSK 607/14), LEX nr 1801544.

⁶⁴ Orzeczenie SN z 14.02.1958 r. (4 CR 1028/57), „Państwo i Prawo” 1959/4, s. 782.

⁶⁵ Por. postanowienie SN z 2.08.2007 r. (V CSK 155/07), LEX nr 485892; postanowienie SN z 13.03.2012 r. (IV CSK 284/11), LEX nr 1171302; wyrok SN z 10.04.1978 r. (III CRN 40/78), OSNC 1978/12, poz. 236, wyrok SN z 10.04.1978 r. (III CRN 40/78), OSNC 1978/12, poz. 236.

⁶⁶ Postanowienie SN z 5.11.1998 r. (I CK 96/98), LEX nr 146214.

Jakkolwiek wskazane wyżej uchybienia procesowe nie stanowią podstawy nieważności przeprowadzonych postępowań dekretowych, to mogą być oceniane w drodze skargi o ich wznowienie, wnoszonej przez spadkobierców właścicieli, działających w postępowaniu wznowieniowym po stronie pokrzywdzonej. Judykatura wskazuje przy tym, że wspomniane naruszenia odnoszą się do naruszeń o charakterze materialnoprawnym, ich skutkiem jest bowiem pozbawienie podmiotu prawa własności⁶⁷.

Podstawą skargi pozostaje również zarzut braku dowodów wskazujących na to, że utrata posiadania nieruchomości nastąpiła w związku z rozpoczęciem II wojny światowej. Związek ten musiał być jednak oczywisty, ponieważ utrata posiadania nie mogła być rozpatrywana pod kątem znaczenia gospodarczego, a jako rezygnacja z posiadania nieruchomości w znaczeniu faktycznym⁶⁸. Tymczasem w każdym przypadku, w którym między utratą posiadania a wojną uzasadnione było jedynie przypuszczenie wystąpienia związku przyczynowego, powszechnie taki właśnie związek przyjmowano⁶⁹. Nie brakowało też głosów, aby przez pojęcie majątku opuszczonego w znaczeniu przyjętym przez dekret rozumieć również utratę posiadania jeszcze przed rozpoczęciem wojny⁷⁰. Równocześnie w piśmiennictwie broniony był pogląd, zgodnie z którym za majątek opuszczony miało być również uznane mienie utracone po dacie 9.05.1945 r.⁷¹

Z oczywistych względów podnoszone wyżej twierdzenia były trudne do obrony na tle postanowień dekretu, i to nie tylko z przyczyn pojęciowych⁷², ale także ze względu na precyzyjnie określony w art. 34 ust. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 początek biegu przewidzianych w nim terminów. Powyższe prowadzi więc do wniosku, że w stanie faktycznym, w którym opuszczenie nieruchomości nastąpiło tak w okresie przed dniem 1.09.1939 r., jak i po dniu 9.05.1945 r., brak było podstaw do przejęcia nieruchomości przez Skarb Państwa, w razie zaś odmiennych ustaleń sądu zaskarżone orzeczenie powinno odpowiadać prawu, a to z tych względów, że wydane zostało w oparciu o prawidłowo w tym celu zastosowane przepisy prawa materialnego⁷³.

⁶⁷ Postanowienie SN z 4.04.2014 r. (II CSK 374/13), LEX nr 1480160; postanowienie SN z 8.01.2002 r. (I CKN 450/00), LEX nr 53299.

⁶⁸ K. Zawada, *Powojenne...*, s. 1228. Por. wyrok SN z 21.01.2005 r. (I CK 619/04), LEX nr 395267; wyrok SN z 19.09.2002 r. (II CK 51/02), OSNC 2003/12, poz. 167; wyrok SN z 21.01.2005 r. (I CK 619/04), LEX nr 395267; wyrok SN z 26.08.2004 r. (I CK 138/04), LEX nr 1331249; wyrok SN z 1.12.1999 r. (I CKN 249/98), LEX nr 1232183.

⁶⁹ Por. orzeczenie SN z 29.10.1948 r. (C 730/48), LEX nr 1635271 oraz orzeczenie SN z 10.11.1948 r. (C 730/48), OSN(C) 1949/2–3, poz. 49. J. Witecki, *Odpowiedź na pytanie: czy na podstawie art. 15 dekretu z dn. 8 marca 1946 roku o majątkach opuszczonych i poniemieckich może być przywrócone posiadanie majątku utracone przed 1 września albo po 9 maja 1945 r.*, „Państwo i Prawo” 1948/4, s. 93.

⁷⁰ J. Witecki, *Odpowiedź...*, s. 93.

⁷¹ S. Domaniewski, *Pojęcie „związku” z wojną z art. 1 dekretu o majątkach opuszczonych*, „Przegląd Notarialny” 1948/7–8, s. 122. Tak również wyrok SN z 26.08.2004 r. (I CK 138/04), LEX nr 1331249.

⁷² J. Witecki, *Odpowiedź...*, s. 94.

⁷³ Postanowienie SN z 28.02.2014 r. (IV CSK 304/13), LEX nr 1475179.

6. ZAKOŃCZENIE

Celem przepisów dekretu z 1946 r. nie było pozbawienie własności nieruchomości dotychczasowego właściciela. Posiadanie nieruchomości utracone zostało w związku z działaniami wojennymi, którym towarzyszyła przymusowa ucieczka z kraju. Ustanowienie zarządu nad nieruchomościami opuszczonymi wynikało zatem z konieczności uregulowania pewnego stanu niepewności, gdyż w dobrze prosperującym systemie prawnym niedopuszczalne jest, aby stan niepewności co do statusu prawnego nieruchomości trwał w nieskończoność. Powyższe potwierdzone jest przedstawionym w niniejszym artykule bogatym orzecznictwem.

Dekret dawał możliwość skorzystania z dobrodziejstwa przepisów o przyspieszonym i ułatwionym trybie przywrócenia posiadania majątku utraconego w związku z wojną⁷⁴. Na tle jego postanowień takie działania, jak uwzględnione żądanie wydania nieruchomości opuszczonej w drodze powództwa windykacyjnego czy wniosku o przywrócenie jej posiadania, przerywały bieg terminu przemilczenia⁷⁵, podobnie jak wejście właściciela nieruchomości w jej posiadanie, choćby przez jednostronne zawładnięcie⁷⁶. Przywrócenie posiadania nieruchomości kładło zatem kres tymczasowemu zarządowi państwowemu⁷⁷. Oznaczony w dekrecie dziesięcioletni termin przemilczenia zakładał odpowiedni czas, w trakcie którego do kraju mogli powrócić wszyscy znajdujący się poza jego granicami, w tym właściciele majątków opuszczonych, odzyskanie zaś przez nich posiadania powodowało, że taki majątek tracił status opuszczonego. Możliwość przyjazdu do Polski i podjęcia starań o objęcie nieruchomości mieli również spadkobiercy zmarłych właścicieli. Konsekwencją bezczynności tych osób było przejęcie nieruchomości przez Skarb Państwa⁷⁸.

Zebrany w artykule materiał potwierdza, że postępowania dekretowe dotknięte były licznymi uchybieniami, tak ze strony ówczesnych organów administracji, jak i samych składów orzekających. Jako że skutkiem przeprowadzonych tak wadliwie postępowań było pozbawienie prawa własności, uchybienia te, jako naruszenia o charakterze materialnoprawnym, mogą stanowić podstawę wznowienia postępowania. Warto w tym miejscu jednak dodać, że samo niewzięcie udziału w postępowaniu dekretowym przez skarżącego jako zaintere-

⁷⁴ S. Domaniewski, *Pojęcie...*, s. 122. Tak również uchwała SN z 24.05.1956 r. (I CO 9/56), OSNCK 1957/1, poz. 1; wyrok SN z 4.11.1965 r. (III CR 121/65), OSNC 1966/9, poz. 149; wyrok SN z 19.09.2002 r. (II CK 51/02), OSNC 2003/12, poz. 167.

⁷⁵ Por. uchwała SN z 22.06.2016 r. (III CZP 28/16), OSNC 2017/4, poz. 43 oraz postanowienie SN z 18.02.2015 r. (I CSK 85/14), LEX nr 1677789.

⁷⁶ Por. uchwała SN z 28.02.1994 r. (III CZP 10/94), OSNC 1994/9, poz. 174; postanowienie SN z 21.03.2013 r. (III CSK 204/12), LEX nr 1324296; postanowienie SN z 16.12.2014 r. (III CSK 42/14), LEX nr 1648185; wyrok SN z 19.06.2019 r. (II CSK 288/18), OSNC 2020/6, poz. 50; wyrok SN z 20.05.1965 r. (II CR 138/65), LEX nr 5803.

⁷⁷ Wyrok SN z 11.03.2004 r. (V CK 328/03), LEX nr 183779.

⁷⁸ W. Ziętek, *Nabycie...*, s. 44.

sowanego nie przesądza jeszcze o dopuszczalności jego wznowienia. Okoliczność ta stanowi jedynie uchybienie procesowe, a dopiero spełnienie przesłanki naruszenia praw materialnoprawnych skarżącego może uzasadniać potrzebę jego wznowienia. Oznacza to, że na skarżącym spoczywa obowiązek wykazania braku winy w niezgłoszeniu swego udziału przed zakończeniem postępowania lub braku wiedzy o jego wszczęciu⁷⁹.

ABSTRACT

mgr Alicja Hernas

Graduate of the Faculty of Law and Administration of the University of Silesia in Katowice; Doctoral School of the University of Silesia in Katowice.

Application for resumption of proceedings in the matter of confirming acquisition by the State Treasury of ownership of an abandoned property against the background of the Decree of 8 March 1946 on abandoned and post-German properties

The legal issues related to the abandoned properties after the war are currently being examined in the form of an application for resumption of the proceedings on the basis of which acquisition of ownership of the property by the State Treasury was confirmed. Although the 1946 Decree provided numerous opportunities for repossessing properties, the present applicants, for various reasons, allege irregularities in the proceedings which led to the loss of ownership of properties.

Keywords: *abandoned property, silence, application for resumption of proceedings*

mgr Alicja Hernas

ORCID: 0000-0003-0796-581X

Autorka jest absolwentką Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; Szkoła Doktorska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

⁷⁹ Postanowienie SN z 7.12.2017 r. (II CZ 75/17), LEX nr 2416282; orzeczenie SN z 16.02.1960 r. (4 CR 962/60), OSNC 1962/1, poz. 36; postanowienie SN z 24.09.1998 r. (II CKU 61/98), LEX nr 1402775; uchwała SN z 22.03.2017 r. (III CZP 112/16), OSNC 2017/11, poz. 125; postanowienie SN z 28.02.2014 r. (IV CSK 304/13), LEX nr 1475179.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

- Białek Stanisław**, *Glosa do orzeczenia SN z 21.6.1957 r. (1 CR 935/56)*, OSPiKA 1958/5, poz. 134
- Domaniewski Stanisław**, *Pojęcie „związku” z wojną z art. 1 dekretu o majątkach opuszczonych*, „Przegląd Notarialny” 1948/7–8
- Forystek Józef**, *Eliminacja z obrotu prawnego orzeczeń sądów cywilnych wydanych przeciwko osobom w chwili wniesienia pozwu nieżyjącym*, „Transformacje Prawa Prywatnego” 2022/2
- Hetko Aleksander**, *Dekret Warszawski – postępujące wywłaszczenie nieruchomości*, Warszawa 2008
- Hetko Aleksander**, *Dekret Warszawski. Wybrane aspekty systemowe*, Warszawa 2012
- Ignatowicz Jerzy**, *Jeszcze o nabyciu przez Państwo własności majątków opuszczonych*, „Palestra” 1958/12
- Kociubiński Piotr**, *Powojenne przekształcenia własnościowe w świetle konstytucji*, Warszawa 2013, Lex
- Merta-Staszczak Adriana**, *Konfiskata majątku poniemieckiego i opuszczonego na Dolnym Śląsku przez instytucje państwowe w latach 1945–1956*, „UR Journal of Humanities and Social Sciences” 2008/3
- Radzki Stanisław**, *Nabycie własności nieruchomości przez państwo w trybie art. 34 dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich*, „Palestra” 1958/2
- Stelmachowski Andrzej**, *Istota i funkcja posiadania*, Warszawa 1958
- Szpunar Adam**, *Glosa do uchwały SN z 28.02.1994 r. (III CZP 10/94)*, OSP 1995/3, poz. 55
- Węgrzynowski Łukasz**, *Zwrot nieruchomości pożydowskich nabytych przez Skarb Państwa na podstawie dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich*, „Monitor Prawniczy” 2018/2
- Witecki Jan**, *Odpowiedź na pytanie: czy na podstawie art. 15 dekretu z dn. 8 marca 1946 roku o majątkach opuszczonych i poniemieckich może być przywrócone posiadanie majątku utracone przed 1 września albo po 9 maja 1945 r.*, „Państwo i Prawo” 1948/4
- Zawada Kazimierz**, *Powojenne ustawodawstwo o majątkach opuszczonych. Założenia i funkcjonowanie – próba oceny* (w:) *Vetera Novis Augere: studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2010, t. 2
- Ziętek Waldemar**, *Nabycie prawa własności nieruchomości w drodze przemilczenia w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Przegląd Sądowy” 2009/5